

TOVUQLARNING MAHSULDORLIK KO'RSATGICHLARIGA BOQILADIGAN MUHITNING TA'SIRI

Sa`dullayeva Sitora

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat Universiteti

Kalit so'zlar : muhit, broyler, ozuqa, iste'mol darajasi, perch, sariq qum

Broyler ishlab chiqarish so'nggi o'n yilliklarda dunyo bo'ylab eng tez rivojlanayotgan chorvachilik sektori bo'lib, aholi sonining tez o'sishi va oziq-ovqat afzalliklarining o'zgarishi tufayli hayvon mahsulotlariga bo'lgan talabning ortib borishi bunga asosiy sabab. 2020 yilda global broyler go'shti ishlab chiqarish 100 million tonnadan oshdi. Broylerlar, masalan, qoramollarga nisbatan ishlab chiqarilgan go'shtning kg uchun nisbatan kam ozuqa iste'mol qiladigan boshqa xo'jalik hayvonlariga nisbatan yuqori samaradorlik bilan tez o'sadi. Broyler go'shti madaniy va diniy jamoalarda iste'mol qilinadi. Biroq, fuqarolar va iste'molchilar, ayniqsa, Yevropadagi kabi rivojlangan mamlakatlarda intensiv fermalarda ko'tarilgan tovuqlarning yashash sharoitlari, shuningdek, 20 ming va undan ortiq qush va undan ko'p suruvlari bo'lgan aholi zich joylashgan broyler uylarida yuzaga keladigan sog'liq va farovonlik muammolari haqida ko'proq qayg'urib kelmoqda.

Bir xil yoshdagi va genetikaga ega bo'lgan jo'jalar (Ross 308) bir kunda va shu vaqtning o'zida to'rtta guruh nazorat va eksperimental guruhlarga o'rtasida tasodifiy ravishda tayinlandi. Ularning har biri 3 boshdan iborat nazorat va tajriba guruhiga ega edi. Tajriba davomiyligi 33 kunning tashkil etdi.

Parrandachilik xo'jaliklarini ixtisoslash darajasiga qarab jo'jalarni polda yoki kataklarda boqish va parvarish qilish usullari qo'llaniladi. Bunda parrandalar polda boqiladigan bo'lsa, unga maydalangan xashak yoki poxol to'shaladi. Dastlab to'shama 5-7 sm qalinlikda solinsa, keyin uni 25-30 sm gacha yetkaziladi. Shuningdek, ayrim hollarda bu maqsadda sim turdan yasalgan pollardan foydalansa ham bo'ladi. Hozirgi vaqtda jo'jalarni kataklarda boqish usuli keng qo'llanilmoqda. Bunday xonalarga 4-5 martadan ham ko'proq jo'jalarni joylash mumkin bo'ladi. Jo'jalar uchun xonalar toza, yorug' va yetarli darajada keng, iliq bo'lishi lozim. Ayniqsa, havo salqin va sovuq bo'lsa xonaning harorati parrandalarning yoshiga qarab o'zgartirilib turilishi talab etiladi. Jo'jalar boqiladigan xonalarda havoning o'rtacha namligi 65-70 foiz atrofida bo'lishi kerak. Jo'jalarni kataklarda boqish va parvarishlashda ularning oriq va nimjonlari yuqori qavatlariga, baquvvat va sog'lomlari ostki qavatlariga joylashtirilishi lozim. Tovuq jo'jalari bir oylik bo'lganida erkaklari urg'ochilaridan ajratilib alohida xonalarda boqiladi. Bunda nasl uchun qoldiriladigan jo'jalarni 40-60 kunligiga qadar maxsus xonalarda saqlash tavsiya etiladi. Go'sht uchun ajratilganlari esa o'z kataklarida qoldiriladi. Broyler jo'jalarini mehnat jarayonlari to'la mexanizatsiyalashtirilgan yirik xonalarda boqish mehnat samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bunda ular 55-60 kunligiga qadar boqiladi. Ana shu davrda ularning vazni 1,5-1,8 kg ga etib, har bir kg semirishi uchun 2,6-2,8 kg oziq birligi sarflanadi. Go'sht uchun boqilayotgan broyler jo'jalarning osma oxurlardan oziqlanish jarayoni barcha jihozlar bilan jihozlangan bo'lishi lozim. Komplektga jo'jalarni qo'yishdan oldin xonalar yaxshilab tozalanadi, dezinfeksiya qilinadi, so'ndirilgan ohak sepiladi va 5-7 sm qalinlikda to'shama to'shaladi. Har 12 ta jo'ja uchun 1 m² joy ajratilib, har 500 jo'ja uchun bitta elektr isitgich o'rnatiladi. Jo'jalar 20 kunlik

bo'lguncha derazadan tushadigan yorug'lik kifoya qiladi va 40 kunligigacha yorug'lik miqdori sutkasiga 16-18 soatgacha kamaytiriladi. Broylarlarni derazasi bo'lmagan xonalarda boqish yaxshi natija beradi. Bunda sutka davomida oz miqdorda sun'iy yorug'lik beriladi. Agar yorug'lik qizil rangda bo'lib faqat oxurlarning ustiga o'rnatilgan bo'lsa, jo'jalarning semirishi yanada yaxshi bo'ladi. Broylarlar semirishi bilan maxsus temir kataklarda qushxonalarga jo'natiladi. Bu tadbir qisqa muddat ichida bajarilish lozim, aks holda, kataklarda turib qolgan jo'jalarning vazni soatiga 0,34 foiz kamayib boradi. Shuning uchun broylarlarni tashishda transport va barcha vositalardan unumli foydalanish muhim ahamiyatga ega. Parrandachilik xo'jaliklarini ixtisoslash darajasiga qarab jo'jalarni polda yoki kataklarda boqish va parvarish qilish usullari qo'llaniladi. Bunda parrandalar polda boqiladigan bo'lsa, unga maydalangan xashak yoki poxol to'shaladi. Dastlab to'shama 5-7 sm qalinlikda solinsa, keyin uni 25-30 sm gacha yetkaziladi. Shuningdek ayrim hollarda bu maqsadda sim turdan yasalgan pollardan foydalansa ham bo'ladi. Hozirgi vaqtda jo'jalarni kataklarda boqish usuli keng qo'llanilmoqda. Bunday xonalarga 4-5 martadan ham ko'proq jo'jalarni joylash mumkin bo'ladi. Jo'jalar uchun xonalar toza, yorug' va yetarli darajada keng, iliq bo'lishi lozim. Ayniqsa, havo salqin va sovuq, bo'lsa xonaning harorati parrandalarning yoshiga qarab o'zgartirilib turilishi talab etiladi. Perch - odatda qo'noq deb ataladi. Qushlarning yovvoyi tabiatda kabi qafasida saqlashning tabiiy harakati. Perch tuzilmalari odatda balandligi, shakli va materiallari bilan farq qiladi. Perchning shakli kvadratchalar, doiralar, to'rtburchaklar shaklida bo'lishi mumkin. Perch suyak mustahkamligini yaxshilashi va perch tuzilmalari joylashtirilgan parrandachilik uylarida turli xil joylardan foydalanishni maksimal darajada oshirishi aniqlandi. Bundan tashqari, perch tuzilmalari tajovuzkor sheriklardan hujum qilingan qushlar uchun panoh bo'lib xizmat qildi, qushlar uchun bo'sh joyni ko'paytirdi. Qum yovvoyi tabiatda yoki erkin urchish tizimida qushlar qumga kirish imkoniyatiga ega bo'lishi va qum ustida bir nechta faoliyatni amalga oshirishi mumkin. Ushbu tadbirlarning ba'zilar orasida qum yeyish, qum ustida ovqatlanish va qumda chang bilan cho'milishi kiradi. Qum bo'lmasa, qushlar bu xatti-harakatlarni boshqa gigiyenik talablarga javob bermaydigan chiqindilarda ifoda etadi. Qafasda, tovuqlar uchun chiqindi o'rnini bosuvchi vosita sifatida qumdan foydalanish o'rganilgan. Shunday qilib, natijalar shuni ko'rsatdiki, qumni turli hil chiqindilar bilan almashtirishi mumkin. Parrandalar qumni tez-tez cho'qishi va tiralishi ularning tumshug'i va tirnoq uzunligini to'kib tashlaydi va shu bilan boshqa tovuqlarga zarar yetkazish darajasini pasaytirdi. Parranda ozuqasiga qum qo'shilishi ozuqa tarkibiy to'yimli moddalarning hazm bo'lishini yaxshiladi. Qumni ozuqaga qo'shishi (taxminan 30% gacha) ozuqaning g'ovakligini, yumshoqligini ta'minlab, ozuqa iste'molini oshirdi. Ma'lumki, tirik organizmlarda qon - suyuq biriktiruvchi o'ziga xos to'qima bo'lib, u organizmdagi limfa va to'qima suyuqligi bilan birgalikda organizm to'qimalaridagi barcha hujayralarini yuvib, ularni kislorod va oziq moddalar bilan ta'minlaydi, to'qimalarda moddalar almashinuvining qoldiq moddalarni ayirish organlariga olib keladi va shu tariqa organizmning ichki muhiti doimiylikni barqarorlashtiradi (gomeostaz). Organizmdagi barcha to'qima va hujayralarining fizik-kimyoviy xossalari va tarkibi nisbatan doimiy bo'lganda, mavjud suyuqliklarning muhitidagi hujayralar normal yashay oladi. Perch tuzilmalari va qumlarining parvarish qilinadigan tovuqlarining ayrim qon ko'rsatkichlariga ta'siri aniqlandi. Tadqiqotlarimiz davomida perch tuzilmasi va qum bilan boyitilgan yashash muhitida boqilgan broylar tovuqlari qonning fizik-kimyoviy va morfologik ko'rsatkichlari o'rganilib, umuman olganda ushbu ko'rsatkichlar fiziologik me'yor doirasida bo'lganligi aniqlandi.

Nazorat va eksperimental guruhlari uchun tayyorlangan sariq qum bilan ishlov berilgan ya'ni boyitilgan ratsiondagi ozuqa moddalarining iste'mol qilinishi orasidagi tafovut quyidagi jadvalda o'z aksini topgan.

3-4-haftalarda berilgan ozuqaning iste'mol darajasi

$M \pm m, n=3$

Ko'rsatgichlar	Nazorat	Qum	Perch	Qum + perch
Berilgan ozuqa miqdori, gr/bosh.	30	30	30	30
Iste'mol qilingan ozuqa miqdori, gr/bosh	$21 \pm 2,1$	$23 \pm 1,4$	$26 \pm 1,76$	$29 \pm 0,96$
Iste'mol qilinish darajasi, %	70	76,66	86,67	96,67

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev "Parrandachilikni rivojlantirish va tarmoq ozuqa bazasini mustahkamlashga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PQ- 5146- son qarori, 2021-yil, 14-iyun.

2. Renner MJ, Rosenzweig MR Boyitilgan va qashshoqlashgan muhitlar. Springer; Nyu-York, Nyu-York, AQSh: 1987.

3. Kolb B., Whishaw IQ Miyaning plastikligi va xatti-harakati. 1998 yil; 49 :43–64. doi: 10.1146/annurev.psych.49.1.43.